

«Նոր ժամանակի կրթություն» ՀԿ

**ՀԵՐԹԱԿԱՆ ԱՏԵՍՏԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ
ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎԵՐԱՊԱՏՐԱՍՏՄԱՆ
ԴԱՍԸՆԹԱՑ**

**ԱՎԱՐՏԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԱՇԽԱՏԱՆՔ**

**Հետազոտության թեման՝ *Սովորողների քննադատական
մտածողության զարգացումը առարկայի ուսուցանման
գործընթացում***

Առարկան՝ Ֆիզիկա

Հետազոտող ուսուցիչ՝ Կարապետյան Ռուզաննա

**Ուսումնական հաստատություն՝ «ՀՀ Լոռու մարզի
Լուսաղբյուրի միջնակարգ դպրոց» ՊՈԱԿ**

Երևան 2023

Բովանդակություն

Սովորողների քննադատական մտածողության զարգացումը առարկայի ուսուցանման գործընթացում.....	3
Ներածություն.....	3
Մտածողություն.....	5
Քննադատական մտածողություն.....	6
Մտածողություն կրթության մեջ.....	8
Քննադատական մտածողությունը և առարկայի ուսուցանումը.....	9
«Քննադատական մտածողության» վերաբերյալ ուսումնասիրություններ.....	13
Եզրակացություն.....	15
Հղումներ.....	15

Սովորողների քննադատական մտածողության զարգացումը առարկայի ուսուցանման գործընթացում

Ուսումնասիրելով վերջին տարիների իրադարձություններն աշխարհում և մասնավորապես մեր կյանքում, հաճախ ու հաճախ են կանգ առնում այն մտքի վրա, թե արդյոք հանրակրթությունը չունի իր դերը ավելի գիտակից անհատ ու քաղաքացի ձևավորելու գործում: Այս առումով շատ ոգևորեցեցի ծանոթանալով նոր ՀՊՉ-ի պահանջներին, որտեղ բովանդակային բաղադրիչների մեջ մտնում են նաև արժեքներն ու դիրքորոշումը: Ունենալ դիրքորոշում, կարողանալ քննադատաբար մոտենալ տեսածին, լսածին, իմացածին, ահա սրանք են դարձել այն նպատակները, որոնք պիտի ձևավորեն ու զարգացնեն նախ և առաջ իմ սաների մոտ:

Այս ուսումնասիրությունը փորձ է անում բացատրել քննադատական մտածողության հմտությունները կրթական գործընթացներում և քննադատական մտածելու կարևորությունը ցանկացած կրթական ծրագրի հաճախող սովորողի համար: Քննադատ մտածելու կարողության զարգացումը կարևոր տարր է ժամանակակից կրթական մոտեցումների և մոդելների համար: Այս ուսումնասիրությունը նախատեսում է շրջանակ տալ քննադատական մտածելակերպի հայեցակարգին ուսուցման կամ ուսուցման ընթացքում: Աշխարհը օրեցօր դառնում է և՛ տեխնիկական, և՛ ավելի բարդ կենսամիջավայր, այդ իսկ պատճառով յուրաքանչյուր աճող սերնդի համար աճում է կրթության անհրաժեշտությունը: Քննադատական մտածելու հմտությունը ընդհանուր առմամբ ընդունված է որպես շատ կարևոր փուլ ուսուցման յուրաքանչյուր ոլորտում, հատկապես վերջին տասնամյակներում: Քանի որ ուսումնասիրությունը ներկայացնում է ընդհանուր առաջարկություն քննադատական մտածողության հմտությունների կարևորության վերաբերյալ

Ներածություն

Քննադատական մտածողությունը կխթանի ստեղծագործականությունը և

կբարձրացնի ձեր ժամանակը օգտագործելու և կառավարելու եղանակը (Hader, 2005), իսկ քննադատական մտածողությունը ոչ միայն նկարագրում է տրամաբանության և հավանականության կանոններին համապատասխան մտածելու ունակությունը, այլ նաև այդ հմտությունները իրական կյանքի խնդիրների վրա կիրառելու ունակությունը: , որոնք բովանդակությունից անկախ չեն: . քննադատական մտածողությունը կարող է ձեզ ավելի խորաթափանց ըմբռնում տալ ձեր մասին: Դա ձեզ հնարավորություն կտա լինել օբյեկտիվ, նվազ զգացմունքային և ավելի լայնախոհ, քանի որ գնահատում եք ուրիշների տեսակետներն ու կարծիքները: Մտածելով առաջ՝ դուք վստահություն ձեռք կբերեք՝ ներկայացնելու թարմ

հեռանկարներ և նոր պատկերացումներ, որոնք ծանրաբեռնում են որոշ մտահոգություններ:

Քննադատական մտածողության մասին առաջին հիշատակումը արձանագրվել է Սոկրատեսի ուսմունքում, որը գրանցել է Պլատոնը: Քննադատական մտածողությունը տեղի է ունենում, երբ մարդը վերլուծում, գնահատում և մեկնաբանում է տեղեկատվությունը, այնուհետև կիրառում է հնարամիտ միտք՝ դատողություն ձևավորելու համար: Քննադատ մտածողները սովորաբար ինքնագնահատողներ են, խնդիրներ լուծողներ, հստակ վերլուծաբաններ, բաց ուրիշների գաղափարների համար, զգույշ՝ նրանք մտածում են գործելուց առաջ, լայնախոհ են, լավ ունկնդիրներ և ձգտում են մարտահրավերներ ընդունել: Քննադատ մտածողն այն մարդն է, ով ակտիվորեն մտածում է և անընդհատ փոխազդում է աշխարհի հետ:

Քննադատական մտածողությունը կարելի է զարգացնել սովորողների մոտ՝ օգնելով նրանց կառուցել իրենց մտքերը տեղեկատվությունը վերլուծելուց, մեկնաբանելուց և ուսումնասիրելուց հետո: Այնուամենայնիվ, այս ռազմավարությունը թերություն էր ավելի վաղ կրթական համակարգերում: Նախկինում ուսուցիչներն ու դաստիարակները կարծում էին, որ գրքերից և դասերից ստացված մաքուր փաստերի վրա հիմնված գիտելիքները թույլ են տալիս սովորողներին գերազանցել կյանքում: Այնուամենայնիվ, այս մոտեցումը մեծ տեղաշարժ է կատարել այսօրվա կրթական համակարգում: Տեղեկատվությունը շատ ավելի արագ է տարածվում մեր օրերում՝ տեխնոլոգիայի առաջընթացի շնորհիվ, այդպիսով փոխելով սովորողների սովորելու և աշխարհը ուսումնասիրելու ձևը: Այնուամենայնիվ, խեղաթյուրումը, կեղծ տեղեկատվությունը և ոչ ճշգրիտ տվյալները նույնպես շարժվում են նույն արագությամբ: Այստեղ է, որ քննադատական մտածողությունը մեծ դեր է խաղում: Ամբողջ տեղեկատվությունը քննադատաբար վերլուծելը, այնուհետև խնդիրների լուծումը և որոշումներ կայացնելը կրթության հիմնական նպատակն է, որը լավ է ձեռք բերվում դասարանում ուսուցանվող քննադատական մտածողության հմտությունների շնորհիվ:

Մտածողություն

Մտածողությունը բոլոր ճանաչողական գործունեության կամ գործընթացների հիմքն է և յուրահատուկ է մարդկանց համար: Այն ներառում է շրջակա միջավայրից ստացված տեղեկատվության մանիպուլյացիա և վերլուծություն: Նման մանիպուլյացիաներն ու վերլուծությունները տեղի են ունենում վերացականության, պատճառաբանության, երևակայության, խնդիրների լուծման, դատելու և որոշումներ կայացնելու միջոցով: Միտքը գաղափար է՝ մտածելիս ուղեղի գործընթացները, որոնք ներգրավված են տեղեկատվության մշակման մեջ, օրինակ՝ երբ մենք ձևավորում ենք հայեցակարգեր, ներգրավվում ենք խնդիրների լուծման մեջ, տրամաբանում և որոշումներ ենք կայացնում: Մտածողության վերաբերյալ հետազոտությունների պատմությունը կախված է այն ժամանակից, երբ մարդիկ ճանաչեցին, որ մտածում են: Մտածողությունը այն հատկանիշներից է, որը տարբերում է մարդկանց մյուս կենդանի էակներից: Մտածողությունը ինչ-որ ներքին ներկայացման մանիպուլյացիա կամ փոխակերպումն է (Halpern. 2003, p.84): Նա ասում է, որ երբ մենք սկսում ենք մտածել, մենք օգտագործում ենք մեր գիտելիքները ինչ-որ նպատակի հասնելու համար: Այս առումով մտածելու ունակությունը մեր կյանքի հիմնական գործն է, քանի որ բոլորս պետք է հասնենք նպատակին: Մյուս կողմից, մարդիկ հարաբերություններ ունեն հասարակության մեջ, մինչդեռ ոչ ոք միայնակ չէ: Դեկարտը պնդում էր, որ մտածողությունը դատողություն է, և որ բանականությունը պարզ գաղափարների շղթա է, որը կապված է տրամաբանության խիստ կանոնների կիրառմամբ (McGregor, 2007): Ե՛վ սովորելը, և՛ մտածելը հասկացություններ են, որոնք աջակցում և լրացնում են միմյանց: Այս տեսանկյունից դիտարկելիս, մինչդեռ ուսուցման ոճը և քննադատական մտածողության հասկացությունները տարբեր որակավորումներ ունեն, կարելի է ասել, որ դրանք կարող են օգտագործվել համատեղ: Նմանապես, երբ ուսումնասիրվում է գրականությունը, երևում է, որ կան հետազոտություններ, որոնք համատեղ մշակում են ուսուցման ոճերը և քննադատական մտածողության հայեցակարգերը (Güven & Kurum, 2004):

Քննադատական մտածողություն

«Քննադատական մտածողությունը քո մտածողության մասին մտածելն է, մինչ դու մտածում ես, որպեսզի քո մտածողությունն ավելի լավը դառնա» (Richard W. Paul):

Երբ որոնվում է «Քննադատական մտածողություն» տերմինը, հասկացվում է, որ կան դրա իմաստներ, որոնք առաջարկվում են փիլիսոփայության և հոգեբանության գիտությունների շրջանակում, բայց ընդհանուր իմաստով այս տերմինը որոշակի իմաստ չունի: «Քննադատական», որը ծագել է հունարեն *kritikos* բառից, որը նշանակում է դատել, առաջացել է այն ժամանակվա վերլուծության և սկրատական փաստարկի մեջ մտածողությունից: (Մակգրեգոր, 2007), այնուհետև *kritikos* բառը անցավ լատիներեն որպես «*Criticus*», որը հենց այդ տեսակն է: դրանից աշխարհի լեզուների վրա տարածվելը (Hançerlioglu, 1996): Ըստ *Critical Thinking Cooperation* (2006) քննադատական մտածողությունը կարողություն է, որը վեր է անգիր անելուց: Երբ ուսանողները մտածում են քննադատորեն, նրանք խրախուսվում են ինքնուրույն մտածել, կասկածի տակ դնել վարկածները, վերլուծել և սինթեզել իրադարձությունները, մեկ քայլ առաջ գնալ՝ մշակելով նոր վարկածներ և փորձարկել դրանք փաստերի դեմ: Հարցադրումը քննադատական մտածողության հիմնաքարն է, որն իր հերթին գիտելիքի ձևավորման աղբյուր է և որպես այդպիսին պետք է ուսուցանվի որպես ամբողջ ուսուցման շրջանակ: Ուսանողները հաճախ պայմանավորված են ուսուցման իրենց մոտեցմամբ ուսուցչի կողմից տրամադրված, դասագրքերի վրա հիմնված դասարաններում ունեցած փորձառություններով (Sharma & Elbow 2000): Այս իրավիճակը անհանգստացնող դեպք է ժամանակակից մանկավարժների համար, և այդ պատճառով նրանք նախընտրում են ընտրել նորագույն մոդելներն ու մեթոդները, որոնք ավելի արդյունավետ են ուսանողներին դեպի մտածողություն ուղղորդելու համար: Քննադատական մտածողությունը տեղի է ունենում, երբ ուսանողները վերլուծում, գնահատում, մեկնաբանում կամ սինթեզում են տեղեկատվությունը և կիրառում ստեղծագործ միտք՝ փաստարկ ձևավորելու, խնդիր լուծելու կամ եզրակացության գալու համար: Քննադատական մտածողության նպատակն է խթանել անկախ մտածողությունը, անձնական ինքնավարությունը և

հիմնավորված դատողությունը մտքի և գործողությունների մեջ: Սա ներառում է երկու հարակից չափումներ՝ լավ տրամաբանելու կարողությունը և դա անելու տրամադրվածությունը:

Քննադատական մտածողությունը ներառում է տրամաբանություն, ինչպես նաև ստեղծագործականություն: Այն կարող է ներառել ինդուկտիվ և դեդուկտիվ դատողություն, վերլուծություն և խնդիրների լուծում, ինչպես նաև հիմնախնդիրների և մարտահրավերների լուծման ստեղծագործական, նորարարական և բարդ մոտեցումներ:

Մանկավարժների, ծնողների և այլոց կողմից տրվող ընդհանուր հարցն այն է. կարելի՞ է քննադատական մտածողություն սովորեցնել: Կրթության մեջ կամ դասարանում քննադատական մտածողությունը կարող է ուսուցանվել, և այն նպատակ ունի ստիպել ուսանողներին մտածել տարբեր հարթություններում: Բացի այդ, դասարանում քննադատական մտածելակերպը խրախուսելը կարող է մեծացնել ուսանողների մասնակցությունը, ստիպել նրանց դիտարկել խոչընդոտները որպես մարտահրավեր, խրախուսել նրանց ակտիվորեն ներգրավվել դասարանային գործունեության մեջ և օգնել նրանց վերլուծել իրենց շուրջ կատարվող գործողություններն ու իրադարձությունները:

Քննադատական մտածողության ընդգրկումը կարող է ներառվել դասարանային ուսուցման բոլոր ասպեկտներում, նույնիսկ սկսած տարրական դասարանների երիտասարդ տարիքից: Այժմ մշակվում են դասավանդման մեթոդներ, որպեսզի ուսանողներին վերածեն լավ արտահայտված մտածողների և խնդիրներ լուծողների: Կարևոր է նշել, որ բոլոր առարկայական ոլորտները օգուտ են քաղում քննադատական մտածողության հմտությունների կիրառմամբ՝ լինի դա գրագիտություն, մաթեմատիկա, թե արվեստ:

Կրթության մեջ քննադատական մտածողության հմտությունների ուսուցման որոշ հանրաճանաչ եղանակներ են.

- Բաց հարցերը կամ ցանկացած տեսակի հարցեր տալն օգնում է ուսանողներին կիրառել իրենց գիտելիքները, և դա կարող է նաև վերածվել գիտելիքի փոխանցման հիանալի նիստի:

- Որոշումների կայացման խթանումը ուսանողների քննադատական մտածողության հմտությունները զարգացնելու ևս մեկ լավ միջոց է: Սա օգնում է ուսանողներին կիրառել տարբեր ռազմավարություններ տարբեր իրավիճակներում՝ մտածելով լուծումների դրական և բացասական կողմերի մասին:
- Խմբային գործունեությունը և քննարկումները օգնում են ուսանողներին պարզեցնել մտքի գործընթացները և նաև դիտարկել յուրաքանչյուր տեսակետ՝ նախքան որևէ հեռանկարի կամ որոշման նեղացումը:

Տարբեր գաղափարների փոխկապակցումն օգնում է ուսանողներին վերլուծել տարբեր իրավիճակներ, որոնք առանձնացված են սովորական գործողություններից և կարող են խաթարել նրանց առօրյան: Այս ռազմավարությունը նաև օգնում է նրանց պոտենցիալ լուծումներ ստեղծել նոր խնդիրների համար՝ հիմնվելով իրենց անցյալի գիտելիքների վրա և կիրառել իրենց սովորածը նոր համատեքստում:

Ստեղծագործական ունակությունների խրախուսումը ուսանողներին դրդում է օգտագործել տեղեկատվությունը և նորարարություն ստեղծել: Այս մոտեցման համար ուսուցիչները կարող են օգտագործել արվեստի նախագծեր կամ գործողություններ: Նորարարությունը կարող է լինել ամեն ինչ՝ պատմությունից մինչև խաղ:

Ուղեղային գրոհը բացառիկ գործիք է, որն օգնում է ուսանողներին զարգացնել քննադատական մտածողության հմտություններ, և երբ այն համակցվում է տեսողական ասպեկտների հետ, այն կարող է առաջացնել մեծ քննադատական մտածողներ:

Մտածողություն կրթության մեջ

Կրթությունը, թերևս մարդկանց ամենահիմնական կարիքը, այն գործընթացն է, որն ապահովում է մարդու զարգացումը: Ըստ Մելլերի (1976թ.) կրթության նպատակն է դաստիարակել անհատին, օգնել, գիտակցել այն ամբողջ ներուժը, որն արդեն կա նրա ներսում: Միշտ եղել է կրթական մտքի մի հատված, որը գտնում էր, որ երեխայի մտածողության ամրապնդումը պետք է լինի դպրոցների գլխավոր գործը և ոչ թե պարզապես պատահական արդյունք, եթե դա ընդհանրապես տեղի ունենա (Lipman,

2003): Որակյալ կրթությունը պետք է ուսանողներին ճանապարհ ցույց տա, թե ինչ և ինչպես սովորել: Մինչ ուսանողները գնահատում են իրենց սովորածը և ուսուցման մեթոդները, նրանք արտահայտում են իրենց քննադատական մտածողության կարողությունները (Էմիր, 2009):

Ինչպես նշում է Քոթոնը (1991). «Եթե ուսանողները պետք է հաջողությամբ գործեն բարձր տեխնիկական հասարակության մեջ, ապա նրանք պետք է ունենան ցմահ ուսուցման և մտածողության հմտություններ, որոնք անհրաժեշտ են անընդհատ փոփոխվող աշխարհում տեղեկատվություն ձեռք բերելու և մշակելու համար»:

Կրթության նպատակներից մեկը պետք է լինի ուսանողների մտածողության, ինչպես նաև շարժիչ հմտությունների զարգացումը, ինչը կրթության ժամանակակից մոտեցումների հիմնական նպատակն է: Ըստ Elder & Paul (2008) ուսանողները պասիվ չեն, այլ ակտիվ, մինչ նրանք գիտակցում են քննադատական մտածողությունը: և

Քննադատական մտածողությունը և առարկայի ուսուցանումը

Կրթության կարևոր նպատակներից մեկը լավ տեղեկացված սովորողների ստեղծումն է, այսինքն՝ սովորողները պետք է հասկանան կարևոր, օգտակար, գեղեցիկ և հզոր գաղափարներ: Մյուսը սովորողների ստեղծումն է, ովքեր ունեն վերլուծական և քննադատական մտածելու ախորժակ, օգտագործելու իրենց իմացածը սեփական կյանքը բարելավելու և նաև իրենց հասարակությանը, մշակույթին և քաղաքակրթությանը նպաստելու համար:

Կրթության այս երկու նպատակները՝ որպես քննադատական մտածողության խթանման միջոց, հիմնված են որոշակի ենթադրությունների վրա:

Ուղեղները կենսաբանական են: Մտքեր են ստեղծվում. Ուսումնական պլանը, հետևաբար, միտքը փոխող սարք է: Սա բարձրացնում է բարոյական պահանջը՝ սովորողներին վերաբերվել որպես գիտակցության անկախ կենտրոնների՝ սեփական մտքի և կյանքի ուրվագծերը որոշելու հիմնարար կարողությամբ:

Կրթությունը պետք է ձգտի սովորողներին նախապատրաստել ինքնորոշման, այլ ոչ թե նախապես մտածված դերերի: Յետևաբար, կարևոր է, որ սովորողները պատրաստ լինեն մտածելու իրենց ճանապարհը մարտահրավերների լաբիրինթոսում, որոնք կյանքը կներկայացնի ինքնուրույն:

Կրթական համակարգերը սովորաբար նեոֆիտին ներդնում են այն ձևերի և իմաստի ոլորտների մեջ, որոնք մարդիկ ստեղծել են մինչ այժմ:

Չգույշ վերլուծությունը, հստակ մտածողությունը և հիմնավորված քննարկումը հիմնարար են ժողովրդավարության և ժողովրդավարական կյանքի համար:

Այս նկատառումների հիման վրա քննադատական գնահատման և վերլուծության կարողությունը ձևավորվում է որպես հիմնարար կյանքի լավ որակ վայելելու համար:

Քննադատական մտածողության ուսուցում

Յուրաքանչյուր աշակերտ պետք է ունենա քննադատական մտածողության արդյունավետ հմտություն, և նա չպետք է որևէ բան ընդունի որպես կանխորոշված, բայց ինչպե՞ս կարող ես քննադատորեն մտածել ուսանողներին սովորեցնել: Քննադատական մտածողության ուսուցումը կազմակերպելու մի քանի եղանակ կա. մենք կարող ենք դասավանդել առանձին դասընթաց կամ միավոր, կարող ենք քննադատական մտածողություն ներարկել այն ամենի մեջ, ինչ մենք սովորեցնում ենք, կամ կարող ենք օգտագործել խառը մոտեցում: Առանձին դասընթացի կամ միավորի առաջին մոտեցումը պահանջում է նյութեր, որոնք ուսուցանում են հատուկ քննադատական մտածողության տրամադրությունների, հմտությունների և գիտելիքների համար: Բացասական կողմն այն է, որ ծրագրից կամ նյութերից ուսուցանվող նյութից կարող է քիչ փոխանցվել ուսումնական պլանի մնացած մասերին: Ինֆուզիոն՝ երկրորդ հնարավոր մոտեցումը, պահանջում է, որ քննադատական մտածողությունը դասավանդվի որպես բոլոր առարկայական ոլորտների անբաժանելի մաս (Wright, 2002): Ըստ Hirose-ի (1992) գործատուները դժգոհում են աշխատողների բանականության և քննադատական մտածելու ունակությունների բացակայությունից: Այդ կարողությունները կարևոր են, քանի որ համեմատած անցյալի աշխատատեղերի հետ, ժամանակակից աշխատանքային միջավայրը պահանջում է ավելի շատ մտածողություն և խնդիրներ լուծելու

ունակություններ: Այս իրավիճակը կարելի է հարմարեցնել նաև կրթությանը: Ուսուցիչները ավելի լավ է հագեցված լինեին քննադատական մտածողության բարձր հմտություններով: Քննադատական մտածողությունը հավասարազոր չէ բանականությանը և չպետք է դրա հետ սխալ ընկալել: Քննադատական մտածողությունը հմտություն է, որը կարելի է զարգացնել (Walsh and Paul, 1988): Ինչպես նաև կարելի է զարգացնել քննադատական մտածողությունը, այն կարելի է փնտրել և վերլուծել իր տարբեր չափումներով, ուստի սա ցույց է տալիս, որ շատ գիտնականներ կամ փորձագետներ ենթադրում են քննադատական մտածողության մասին, քանի որ քննադատական մտածողության կենսունակությունը վերջերս գիտակցվել է շատերի կողմից: Մանկավարժները գիտակցում են այն փաստը, որ քննադատական մտածողությունը կարելի է մտածել:

Դասարանում քննադատական մտածողության ուսուցումը կարևոր հմտություն է, քանի որ այն ունի մի քանի առավելություններ, ինչպիսիք են.

Ուսանողները, ովքեր կրիտիկական մտածողություն են սովորեցնում դասարանում, հնարավորություն են ստանում ավելի լավ հասկանալու, թե ինչ են սովորում և վերահսկելու, թե ինչպես են սովորում:

Քննադատական մտածողության օգտագործումը դասարանում օգնում է ուսանողներին դառնալ ավելի ուշադիր և արդյունավետ կերպով շփվել իրենց հասակակիցների հետ:

Ուսանողները նաև սովորում են ձևավորել և տալ դժվար հարցումներ:

Ուսանողները դառնում են ավելի նախաձեռնող դասարանում գործողություններ կատարելիս և եռանդով մասնակցում են ինտերակտիվ ուսուցմանը:

Քննադատական մտածողության հմտություններ կիրառող ուսանողները ավելի լավ են պատրաստված ապագայի համար և սովորում են, թե ինչպես վարվել տարբեր սցենարների հետ՝ աշխատավայրում կամ տանը:

Ընդհանուր առմամբ, քննադատական մտածողության հմտությունները, երբ դասավանդվում են դասարանում, դրական ազդեցություն են ունենում ուսանողների

կյանքի վրա՝ լինի դա ակադեմիական, ապագա աշխատանքի կամ ընտանեկան խնդիրների լուծման դեպքում:

Կան բազմաթիվ ռազմավարություններ, թե ինչպես զարգացնել քննադատական մտածողության հմտությունները ուսանողների մեջ: Քննադատական մտածողությունը կարելի է ուսուցանել՝ տալով այնպիսի հարցեր, որոնք ուսանողներին ստիպում են ձևավորել իրենց սեփական համոզմունքները ընդհանուր թեմաների վերաբերյալ: Խմբային քննարկումների խթանումը հնարավորություն է տալիս ուսանողներին լսել ուրիշներին և կիսվել նրանց կարծիքներով: Երևակայությունն ու ստեղծարարությունը տարրական դասարաններում քննադատական մտածողության հմտությունների զարգացման բանալին են: Ուսանողներին ստիպելով գրել պատմություններ կամ բանաստեղծություններ՝ նրանք խթանում են նրանց ստեղծագործական ունակությունները, ինչը, ի վերջո, հանգեցնում է քննադատական մտածողության: Քննադատական մտածողության ուսուցման որոշ այլ եղանակներ ներառում են ուսանողներին ներգրավել այնպիսի գործողություններում, որոնք պահանջում են նորարար և ուշադիր մոտեցում, մինչդեռ այլ եղանակներ խրախուսում են դերախաղը՝ ստանձնելով դեր խնդրահարույց իրավիճակում, որը լուծում է պահանջում: Brainstorming-ը նաև հիանալի ուսուցման գործիք է, հատկապես, երբ զուգորդվում է տեսողական տարրերի հետ, այդպիսով ներշնչելով մտքերի յուրահատկությունը:

Ընդհանուր առմամբ, ուսուցիչները պետք է ուսանողներին հնարավորություն ընձեռեն կիսվել իրենց գաղափարներով, հաշվի առնել այլ ուսանողների տեսակետները, զարգացնել իրազեկվածության զգացումը, լինել արձագանքող և լսել ուրիշներին: Ուսուցիչները նաև պետք է դրդեն ուսանողներին ձևավորել «ինչպես դա անել» վերաբերմունքը: Ի վերջո, ուսանողներին ուսուցանելու և օգնելու հիմնական գաղափարը զարգացնել քննադատական մտածողության հմտությունները նրանց ոգեշնչելն է՝ դաստիարակել իրենց սեփական գաղափարները և կառուցել իրենց վստահությունը:

«Քննադատական մտածողության» վերաբերյալ ուսումնասիրություններ

Քննադատական մտածողության վերաբերյալ նախնական ուսումնասիրությունները սկսվել են 1960-ական թվականներին: Հետազոտողները մտադիր են այս ուսումնասիրությունների միջոցով բացատրել քննադատական մտածողությունը երկու հիմնական առարկաներով: Փիլիսոփայական մոտեցումը կանգ է առել լավ մտածողության նորմերի, մարդու մտքի հայեցակարգի և շարժառիթների և օբյեկտիվ աշխարհայացքի համար անհրաժեշտ ճանաչողական հմտությունների վրա. մինչդեռ հոգեբանական մոտեցումը կանգ է առել մտածողության և փորձարարական ուսումնասիրությունների, մտածողության ուսուցման անհատական տարբերությունների և խնդրի լուծման հայեցակարգի վրա, որը քննադատական մտածողության մի մասն է: Հիմա մի քանի օրինակ բերեմ քննադատական մտածողության ուսումնասիրության վերաբերյալ: Զուրումը (2002) առաջ է քաշել հետազոտություն Անադոլուի համալսարանի կրթության ֆակուլտետում: Զուրումի ուսումնասիրության նպատակն էր բացահայտել քննադատական մտածողության կարողությունները և մտածողության մակարդակները, որոնք կազմում են այս ունակությունը, ինչպես նաև այն գործոնները, որոնք ազդել են Անադոլուի համալսարանի կրթության ֆակուլտետում սովորող ուսուցիչների վերապատրաստվողների քննադատական մտածողության վրա: Հետազոտության արդյունքները ցույց են տվել, որ վերապատրաստվող ուսուցիչների քննադատական մտածողության կարողությունները և մտածողության բոլոր մակարդակները գտնվում են միջին մակարդակի վրա, և որ այդ կարողությունների վրա ազդում են տարբեր գործոններ, ինչպիսիք են տարիքը, ավագ դպրոցի շրջանավարտների տեսակները, բուհի ընդունելության քննության միավորների տեսակը և մակարդակը: , ուսումնասիրվող ծրագիր, ընտանիքի կրթության և եկամուտների մակարդակը և իրենց զարգացման համար իրականացվող միջոցառումները:

Փոլը (1989) իրականացրել է ուսումնասիրություն՝ անդրադառնալով կրթական միջավայրում քննադատական մտածողության տրամադրությունների հարմարեցմանը: Այս ուսումնասիրության մեջ Պոլոսն առաջարկում է կարգապահ

լինել և ինքնակառավարվող մտածողություն սովորեցնել: Նա պնդում էր, որ քննադատական մտածողությունը կառուցվել է այնպիսի հմտություններից, ինչպիսիք են եզրակացությունները հայտնաբերելը, տարածքները ուսումնասիրելը, եզրակացություններ կազմելը և սխալները ախտորոշելը: Այսպիսով, նա առաջարկեց, որ քննադատական մտածողությունը կառուցվի որպես «կարգապահ, ինքնակառավարվող մտածողություն, որը ցույց է տալիս մտածողության կատարելությունը, որը համապատասխանում է մտածողության որոշակի եղանակին կամ տիրույթին»: Այս կերպ հայեցակարգված քննադատական մտածողությունը պետք է ուսուցանվի՝ կենտրոնանալով արդարամիտ, քննադատական մտածողների ձևավորման վրա, ովքեր պատրաստ են հաշվի առնել տարբեր մարդկանց կամ խմբերի շահերը՝ անկախ սեփական շահերից: Պողոսն այն անվանեց երկխոսական կամ դիալեկտիկական մտածողության մոդել:

Ջանկարյուն, Բլումը և Ուրդանը (2004) հետաքրքրված էին դեռահասների քննադատական մտածողության տրամադրվածության չափմամբ, ինչպես ցույց է տրված չորս հաջորդական ուսումնասիրություններով: Նրանց ուսումնասիրությունների արդյունքները աջակցություն են տրամադրում մտավոր մոտիվացիայի Կալիֆորնիայի միջոցառմանը (կրճատ՝ CM3): Այս ուսումնասիրությունը հիմնված էր այն ենթադրության վրա, որ քննադատական մտածողությունը տրամադրվածություն է և տրամադրեց ոչ միայն ապացույց, որ դեռահասների մոտ կա քննադատական մտածողության տրամադրվածություն, այլ նաև արժեքավոր գործիք այս կառուցվածքը գնահատելու համար: Հեղինակները եզրակացրել են, որ «CM3-ը գնահատում է այն աստիճանը, որով անհատներն իրենց ընկալում են որպես պատրաստակամ և հակված՝ համակարգված, նորարարական, լայնախոհ և հետաքրքրասեր կերպով մոտենալու դժվարին խնդիրներին»:

Եզրակացություն

Վերոնշյալ քննարկումից, քննադատական մտածողությունը, անկասկած, անհրաժեշտ է կյանքի յուրաքանչյուր ոլորտում, բայց հատկապես այն մասնագիտությունների համար, որոնք զբաղված են մարդկանցով: Finkelman (2001) ուշադրություն դարձրեց և ընդգծեց այն կարևորությունը, որ մարդիկ, ովքեր աշխատում են մարդու առողջության ոլորտում, հատկապես այն մարդիկ, ովքեր անմիջականորեն միջամտում են մարդու կյանքին, ինչպիսիք են հոգեբանները, խորհրդատուները և մանկավարժները, պետք է լինեն քննադատական մտածողներ և՛ պրակտիկայում, և՛ կառավարման մեջ: Որպեսզի ուսուցիչները և խորհրդատուները կարողանան քննադատական մտածողություն կիրառել իրենց դասարաններում, նրանք նախ պետք է հավատարիմ լինեն քննադատական մտածողությանը և դրա փիլիսոփայությանը:

Հղումներ

1. Ամերիկյան փիլիսոփայական ասոցիացիա (1990): Քննադատական մտածողություն. Փորձագիտական համաձայնության հայտարարություն կրթական գնահատման և ուսուցման նպատակով: «Դելֆիի զեկուլցը «Նախադպրոցական փիլիսոփայության կոմիտե» (ERIC Doc. No.ED 315 423):
2. *Bowell, T. & Kemp, K. (2002): Քննադատական մտածողություն. համառոտ ուղեցույց: Rutledge Press.*
3. *Էմիր, Ս. (2009 թ.). Կրթության ֆակուլտետի ուսանողների քննադատական մտածողության տրամադրվածությունը ըստ ակեդեմիկ նվաճումների. Համաշխարհային գիտաժողով Կրթության գիտություն, 1.*
4. *Giancarlo, C. A., Blohm, S. W., & Urdan, T. (2004): Քննադատական մտածողության նկատմամբ միջնակարգ աշակերտների տրամադրվածության գնահատում. Մտավոր մոտիվացիայի Կալիֆորնիայի չափման մշակում: Կրթական և հոգեբանական չափում.*

5. Guven, M., Kurum, D. (2004): Ուսուցչի թեկնածուների ուսուցման ոճերի և քննադատական մտածողության տրամադրությունների միջև կապը: Հետաքննություն Անադոլուի համալսարանի կրթության ֆակուլտետի ուսանողների վերաբերյալ, 1.
6. Հալպերն, Դ.Ֆ. (1996): Միտք և գիտելիք. Քննադատական մտածողության ներածություն. Նյու Ջերսի: Լոուրենս Էրլբաում.
7. Hirose, S. (1992): Քննադատական մտածողությունը համայնքային կոլաժներում: ERIC Digest Վերցված է օգոստոսի 30, 2006 <http://www.ericdigest.org/19922/critical.htm>
8. Սակգրեգոր Դեբրա (2007 թ.): Մտածողության զարգացում, ուսուցման զարգացում:
9. Paul, R. (1989): Քննադատական մտածողության սահմանման վերաբերյալ. Չեկուցում ներկայացված է Քննադատական մտածողության և կրթական բարեփոխումների միջազգային կոնֆերանսի 25-րդ համաժողովում, Ռոհերթ Պարկ, Կալիֆորնիա, Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ
10. Paul, R. & Elder, L. (2008) Քննադատական մտածողություն. գործիքներ ձեր ուսման և ձեր կյանքի համար պատասխանատվություն ստանձնելու համար: Pearson/Prentice Hall.